

Зоран МАТЕВСКИ

УЛОГАТА НА НАСТАВНИКОТ ВО РЕАЛИЗИРАЊЕТО НА НАСТАВНИТЕ СОДРЖИНИ ПО СОЦИОЛОГИЈА ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(Барање за креативна и творечка настава)

Едно од основните барања кои треба да бидат задоволни во секое општествено занимање е стручноста. Во основа стручноста е особина со која се докажува владеењето со човековото историско искуство од одредена област кое е нужно за обавување на одредената општествена функција. Се поставува прашањето: каква стручност се бара од наставникот по социологија во средното образование?

Во основа неговата стручност не треба да се состои во структурата туку во настава на структурата.¹⁾ Во тоа се состои и битната разлика меѓу познавач на социологијата и наставник по социологија. Значи, не е доволно само да се знае знаењето, туку тоа знаење на најоптимален начин треба да им биде пренесено на учениците. Значи подеднакво значење има знаењето на социологијата како наука и знаењето како сето тоа во што поголема мерка да се инкорпорира во свеста на учениците. Од ова се гледа дека не може секој да се занимава со ова значајно занимање. Занимањето со настава не смее да се третира како случајно и епизодно вработување, како што е тоа случај во денешната практика.

Значи наставата по социологија, генерално земено од една страна може да биде добра, успешна и да побудува интерес кај учениците, а од друга страна може да биде лоша неуспешна, одбојна и неинтересна. И во двата вида настава некои елементи се подобро а некои полошо изведени. Сите наставни идеи и наставни часови не се еднакви. Некогаш се подобри некогаш се полоши. И покрај тоа земено генерално секој наставник сака неговиот час да биде успешен. Нема наставник кој сака наставата да му биде лоша. Проблемот е во тоа колку тој сака да ја направи добра.

Може да се каже дека квалитетот во наставата е битно зависен од творечките и креативните способности на наставникот. Творештвото

---

1) Поопширно: Josip Marinković, *Metodika nastave osnova marksizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.

се огледа во идејата за концепцијата на наставниот час, начинот на практично реализирање на таа концепција и пронаоѓањето на битните но задскриени суштини во појавните облици на социолошките феномени. Понатаму, креативноста се гледа во изборот на текстот што се анализира, изборот на прашањата кои сака да ги постави, начинот на активирање на творечките потенцијали кај учениците итн.

Основа на творештвото во наставата е методичката идеја на наставникот. Методичката идеја се состои во барањето на тоа што е битно за социолошкиот проблем кој треба да се изложи, барање делови од градивото кои најтешко ги совладаваат учениците и барање иновации во мислите кои овие пречки најуспешно ќе ги совладаат. Преку методичката идеја, наставникот на најуспешен начин им го пренесува на учениците научното искуство за социолошките феномени. Оригиналност на методичката идеја не е важна. Таа може да биде позајмена и од некој друг наставник. Битно е успешно да функционира на наставните часови. Доколку не профункционира треба да се бара причината зошто е тоа така. Методичката идеја има своја конкретна вредност во начинот на кој се изведува. Со методичката идеја се решава одредена методичка задача.²⁾

Пред да поминеме на основните квалитети кои треба да ги поседува наставникот за успешно изведување на творечки процес на образование и воспитување, да наведеме некои, според наше мислење, основни карактеристики на творечката и креативната настава.³⁾

Како прво тоа е радоста во работата. На пример, Роден истакнува дека светот ќе биде среќен кога во секој човек би била душа на уметник и кога секој би ја пронаоѓал радоста во својата работа. Во одделението треба да се создаде таква емоционална сила која ќе ги поддржува мислата и делата на наставникот и учениците. Со тоа ќе се совладаат пречките за совладување на наставното градиво и ќе се овозможи триумф на творечките емоции.

Второ - интуитивноста. Таа ги спојува емоциите и разумот, зборовите и делата. Тоа е способност на наставникот на најдобар можен начин да ги искористува претставите, поимите, предметите, лиците, просторот и времето.

Трето - мотивацијата. Без силна мотивација нема интересирање за успешно изведен наставен час. Мотивацијата е основна движечка сила во дејствувањето на наставникот и со неа ќе се овозможи широк и траен интерес за успешна работа со учениците.

Четврто - осмисленоста на наставата. Свеста и мислата како нејзин дел се основа за секоја продуктивна настава.

Петто - постојан напор да се развие сестрана личност кај ученикот.⁴⁾ Тоа значи дека учениците треба да бидат теоретски и

2) Исто.

3) Види: Nikola Filipović, *Stvaralaštvo u nastavi*, Zavod za izdavanje učbenika, Sarajevo, 1969

4) Види поопширно: Радивој Квашчев, *Развивање стваралачких способности код ученика*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1971.

практично оспособени за ефикасен и успешен живот и работа во демократското општество. Наставникот треба кај учениците да го развие интелектуалниот потенцијал, емоциите, моралното и општественото битие кои се основни атрибути на сестрано развиена личност.

И шесто - познавање на резултатите на науката и оспособеност за наставна работа. Тоа е темел на креативната настава. Во творечкиот и креативниот дух на наставата се вклучуваат сознанијата за новите резултати на науката и практиката. Не може да се појави радост во работата доколку не се знае што и како треба да се работи.

Овие карактеристики упатуваат на заклучна и генерална идеја дека творечката настава е работен процес заснован врз научни резултати со кои доаѓа до израз сестраната активност и оптималната развиеност на творечките способности на наставникот и учениците. Со ваков однос спрема наставата се обезбедуваат најрационалните патишта и средства за оптимална настава по социологија. Творечката личност на наставникот и креативното битие на ученикот се основни карактеристики на оваа настава. Творештвото и креативноста се клучеви за сложената иднина на наставата по социологија. Само со таков однос наставникот по социологија ја обавува својата професионална должност.

Сега да поминеме на основните квалитети што треба да ги поседува наставникот за успешно да изведува творечка и креативна настава по социологија. Како прво тоа е интелигенцијата на наставникот. Интелигенцијата и креативноста се во директна меѓусебна причинско-последична врска. Во наставниот процес како сложена интелектуална дејност се оживотворува и мери интензитетот и екстензитетот на интелигенцијата на наставникот. Преку интелигенцијата како своевидна психолошка сила наставникот треба да ги пронајде битните врски и односи меѓу општествените појави и процеси и да ги открие општествените законитости. Наставниците чија интелигенција е под просечно ниво имаат обична и оскудна култура, бидејќи овие две карактеристики се во корелација. Тие наставници по социологија не можат во својот живот и работа да внесат сила која ќе ги поттикнува на уште поголеми и посложени напори и творечки резултати. Еластичното менување на концепцијата на наставниот час, творечкото разрешување на наставните проблеми, регенерирање на работните потенцијали на учениците, одговарање на "потешките" ученички прашања во врска со наставната содржина или надвор од неа, неочекуваната и непожелна тишина во класот, безбојноста во фронталниот, групниот или индивидуалниот облик на работа, динамиката и ритамот на работа во практичните ситуации, јакнењето на работната сила и работниот напон на ученикот може успешно да го направи само наставник со високи интелектуални способности. Потпросечното интелектуално битие на одреден број наставници, доведува до бирократизам и клиширано лажно прикажување на неговите врдности и затоа како ургентно се поставува барањето за селекција на идниот наставен кадар во кој интелигенцијата ќе биде

рамноправна со другите базични фактори при изборот на наставниците по социологија.

Втора битна карактеристика што треба да ја поседува наставникот е неговата општа култура. Општата култура на современиот наставник по социологија треба да се формира врз основа на сознанијата од областа на науката, уметноста, техниката, општествениот живот. Без присуство на општа култура кај наставникот со запомнување на огромен фактографски материјал, со механичко репродуцирање и преименување на запаметеното во дијалозите итн., не може да се дојде до творечка настава по социологија. Во оној момент кога ќе се појави застој во збогатувањето на фондот на општата култура и кога ќе настапи самозадоволството во постигнатиот фонд и постигнувањата во личниот раст и наставната работа, неизбежно доведува до опаѓање на нивото на општата култура што со себе носи неактуелна, формална и конзервативна наставна работа. Општата култура кај наставникот по социологија мора да биде секогаш свежа, актуелна и никогаш не завршена до крај. Интелигенцијата во општата култура и општата култура во интелигенцијата се карактеристики на современиот наставник.

Следен квалитет на наставникот е неговата стручна подготовка. Стручноста за која говоревме и во првиот дел треба во себе да ги содржи познавањето на содржините на предметот социологија, психолошките законитости и манифестации на учениците во средното образование, целите на воспитанието и начинот на неговото остварување во глобалното и оперативното планирање и познавање на логичко-гносеолошките процеси во рамките на совладувањето на проблемите по предметот социологија во средното образование. Способноста за организирање на содржините, времето, средствата и начинот на работа е следен битен квалитет на творечкиот наставник. Само талентираниите, трудољубивите и упорните наставници по социологија можат дури по пет години наставна работа да ги отстранат слабостите и да стекнат задоволително стручно ниво и сигурност. Оттука уште еднаш се гледа колку е важно да се врши селекција на наставниот кадар по социологија. Креативниот наставник исто така треба да влијае и на развивањето интерес кај учениците за социологијата како општествена наука. Тоа може да го прави само наставник кој ги познава потенцијалите што ги поседуваат учениците и модалитетите на нивните повикувања и оплеменување. Јакнењето на интересирањето на учениците и создавањето плодна наставна ситуација се поставува како императив. Динамичната настава е превентивно средство против монотонијата, досадата, механицизмот и нерационалните активности.

На крајот од овој дел да ја споменеме и општествената одговорност на наставникот по социологија. На пример, Колињин смета дека наставникот треба да сфати дека неговото однесување и неговата работа се наоѓаат под најсилна контрола, под каква не се наоѓа ниту еден друг човек на светот. Десетина детски очи гледаат кон него и нема ништо повнимателно, побудно и поприемчиво во однос на разни нијанси на

психичкиот живот на човекот и никој не ги фиксира тие финеси како детското око. Доколку наставникот не ги сака децата и наставната работа, нема да може да воспостави такви емоционални работни односи кои се нужни за активна и творечка настава.⁵⁾

Што се однесува до облиците на наставната работа, треба да истакнеме дека творечка и креативна настава по социологија е само таа која во оптимална комбинација ги користи и фронталната и групната и индивидуалната форма. Ако еднострано се употребува една или претежно една од формите, тогаш не може да стане збор за креативна настава. Сите форми на наставната работа имаат свои предности и недостатоци. Афирмацијата на предностите, од една страна, и потиснувањето на слабостите на одреден облик на наставната работа, од друга страна, доаѓаат тогаш кога наставникот ги знае предностите и слабостите, а во исто време ги знае и условите под кои се постигнуваат најдобрите резултати. Со комбинирање, со употребата на трите форми, ќе се овозможи создавање сестрано образована личност кај ученикот, порационално трошење на ученичките сили и постигнување повидни резултати. Доминацијата на фронталната форма на наставна работа во наставата по социологија е очевидна. Според некои сознанија таа зафаќа над 80% од наставната работа. Тоа треба да се сведе на помала мерка. Групниот и индивидуалниот облик веројатно бара поголемо мајсторство на наставникот и по линија на помал отпор се избегнуваат. Индивидуалниот облик особено треба да се афирмира преку домашните задачи. На тој начин ќе биде застапена толку фалената а во исто време толку малку застапената работа со надарените ученици. За тоа како ургентно, се поставува барањето до Педагошкото заведение при увидот на начинот на изведување на наставата по социологија да инсистира на употреба на сите форми на наставната работа. Општите и стручните способности на наставникот по социологија во извесна мерка го условуваат изборот и примената на наставните методи.

Кај некои наставници е изразена способноста за усмено излагање на наставното градиво, додека се онеспособени за други методи. Други пак наставници, се прави мајстори во водењето разговори и дискусија, меѓутоа немаат изразени способности за усмено излагање. Сите наставници по социологија мораат во себе да изнајдат напори за изнаоѓање на врските меѓу наставните методи и бројните чинители на наставниот процес. Наставникот не смее да ги "измислува" наставните методи за обработка на наставните содржини во моментите кога влегува во училницата и во зависност од неговата моментна инспирација. Општите организациони и методички рамки треба да ги одреди порано како координати по кои ќе се движи. Од друга страна доколку ситуацијата на часот наложува преориентирање на наставните методи, на креативниот наставник нема да му биде тешко да ја промени методичката позиција.

---

5) Vladimir Erceg, *Nastavnik u savremenoj nastavi*, Svjetlost, Sarajevo, 1984 g.

Сето тоа што досега го кажавме се верификува на наставниот час. Подготвувањето на наставниот час треба да биде комплексно и во таа смисла треба да се опфатат сите прашања околу реализацијата на часот и да се определат решенијата кои произлегуваат од современите научни претпоставки, стручната подготовка и одговорноста за сопствената работа на наставникот, оптималните можности кај учениците и на крајот, опременоста на училиштето во кое се одвива наставниот час. Во таа смисла наставникот секогаш треба да го преиспитува своето знаење и искуство и трајно да трага за оптимални услови во кои ќе дојде до потполна активност на учениците. Треба да се согледа: состојбата на одделението во кое треба да се отпочне наставниот час за да може уште од првата минута да се активираат учениците; кои примери ќе се внесат во излагањето и разговорот за да се придонесе за создавање подлабоки сознанија кај учениците и зголемување на нивниот интерес за социолошката материја; каков треба да биде планот за на табла; кои фрагменти од текстовите ќе се анализираат и каква цел ќе се постигне со таа анализа; што треба да се даде за домашна задача во смисла на тоа да го подигне креативниот дух кај учениците на повисоко ниво; колку нови поими можат да употребат при обработка на нова методска единица итн. Сето тоа ќе пружи сигурна основа за оптимална работа во нормални услови.

Треба да се истакне дека сите методски единици не се со иста тежина. Одредени единици имаат големо значење и бараат покомплексна обработка на проблемите што се опфатени. За поуспешна обработка на комплексните проблеми е потребно поврзување на научното сознание, умеене и навик; поврзување на теоријата и практиката; сфаќањето и однесувањето: и развивање интензивна мисловна мобилност кај учениците и нивна силна мотивираност за нови знаења.

Сé повеќе се наметнува потребата за осамостојување на учениците во усвојувањето на социолошките сознанија. Креативноста и творечкиот пристап на наставникот по социологија се верификуваат во добрата проценка на работните способности на секој ученик; поединечните особености во ритамот на активностите и сигурност во работата; прилагодување на работните задачи кон потребите на секој ученик; пружање помош кога е таа потребна и максимално мобилизирање на знаењата, умењата, навиките, емоционалните и мисловните можности, мотиви, интересирање и внимание кај сите ученици.

Во таа смисла рускиот дидактичар Кашињ истакнува дека е нужно да се разработи систем на самостојни активности на часот и да се обезбеди поголем дел од времето за овој значаен вид активност кај младите, во која многу често доаѓа до исполување и воспоставување на творечките одлики. Тоа ќе овозможи формирање самостојни личности кои во животот ќе бидат повешти, покорисни, поефикасни и на крајот посреќни. Во таа смисла наставникот секогаш треба да тежнее да го зголеми степенот на самостојност кај секој ученик и да обезбеди потполна

афирмација на секој од нив. Наставникот никогаш не треба да се сомнева во можностите на учениците.

За жал во практиката е чест обратниот случај. Сето тоа води кон нееластичност кога се отстапува од вообичаениот стил на работа на наставникот, догматизам во неговите мисли и постапки, неадекватно вреднување на ученичката активност, блокирање на интелектуалниот и работниот потенцијал кај ученикот и заостанување во неговиот творечки развој

Во рамките на тоа се зголемува значењето на домашните задачи што треба да им се дадат на учениците. Наставникот по социологија голем дел од своето време треба да посвети во формулирање на индивидуални домашни задачи за секој ученик, од една страна, и задачи за ученици со слични интелектуални способности. Тоа би биле самостојни и групни домашни задачи. Никола Филиповиќ со право истакнува: "... Во школските колективи каде што нема план во давањето на домашните задачи и временски норми на ученичката активност при нивната изработка; кога секој наставник има своја норма и свој став; каде домашните задачи не се индивидуализираат со цел да му се помогне на секој ученик во неговиот развој; каде што нема исправно прегледување на домашните задачи и нивно користење во наставата - не може да стане збор за значајно творештво на наставникот во давањето на домашни индивидуализирани и групни задачи..."⁶⁾ Со адекватно и сè почесто воведување на индивидуалната и групна форма на работ; јакне мотивот за компетиција кај учениците. Овој мотив особено се форсира во воспитно-образовниот систем на САД.

На крајот да заклучиме со мислата дека наставник по социологија не може да биде секој. Тоа не е обична професија и преку неа не смеат да се решаваат социјалните проблеми на невработените дипломирани социолози. Како прво: мора да се направи пресврт во кадровската политика при прием на нови наставници по социологија во средното образование во Република Македонија. Во таа смисла при објавувањето на конкурсите, средните училишта треба да побараат мислење од Институтот за социологија на Филозофскиот факултет при Универзитетот "Св. Кирил и Методиј", за покажаните квалитети на кандидатите кои се јавуваат на тие конкурси, особено по предметите: методика на наставата, педагогија и психологија.

Оние кои веќе работат во наставниот процес мораат трајно и во секое време да ги усовршуваат творечкиот пристап и креативноста во наставата. Постојано мора да се збогатува, надградува и осовременува фондот на стручната подготовка, општата култура и општествената одговорност. Тоа особено треба да го има во вид Педагошкиот завод при контролирањето на наставната работа по социологија во средните училишта. Исто така, Педагошкиот завод мора да инсистира при обработката на наставните содржини по социологија

---

6) Nikola Filipović, Stvaralaštvo u nastavi, Zavod za izdavaanje udžbenika, Sarajevo, 1969, str. 127.

наставниците во оптимална комбинација да ги употребуваат и фронталната и индивидуалната и групна форма на наставна работа. Покрај тоа, на најдобар можен начин да ги применуваат наставните методи. Наставниците кои не ги задоволуваат овие критериуми и "изгледе од форма", слично како во театарот, музиката, спортот, треба да им го отстапат своето место на оние кои имаат поголеми способности и афинитети кон оваа многу сложена и комплексна професија. Во оваа смисла Педагошкиот завод заедно со Институтот за социологија треба да се трудат да дадат свој придонес во "произведувањето" што поквалитетни социолози кои ќе работат во образованието.

Zoran MATEVSKI

THE ROLE OF THE PROFESSOR IN REALIZATION OF THE TEACHING METHODS IN SOCIOLOGY

(Summary)

One of the important requests which should be satisfied in every society's interest are the skills of the people who are doing that work.

In other words his professional training shouldn't be consisted in the profession of the profession, but in the teaching of the field of specialization. And here in fact is the big difference between an expert in sociology and a teacher in sociology.

We can say that the quality in the teaching closely connected with the creative opportunities of the professor. The creation can be seen in the idea for the conception on the lecture, the way of the practical realization on the concept and finding the main characteristics in their different and hidden forms of the sociological phenomenon. Further, the creativity can be seen in the choice of the text which to be analyzed, the choice of the questions which are to be asked, the way of activating the creative potential of the students etc. The main base of the creativity in the teaching is the methodical idea of the professor.

Those who are already doing this work, should be extending their theoretical abilities and the creativity in the teaching. The fond of the work should be always enriched in the society.